



HEEM-
NIEUWS

Heemkundekring Bergeijk

de Keersopper

nr 13

In dit nummer:

De brandweer van Bergeijk

Gerard de Brouwer, Wil van Ham p 2

Het oude Kerkhof van Bergeijk 't Hof

Wim van Dooremolen p 6

Het Radiotoestel in WO II in Bergeijk en Westerhoven (1)

Gidi Verheijen p 10

Het Brouwersbos

Wim van Dooremolen p 14

Petoazie

Gerard de Brouwer p 17

Het Spookslot van Bergeijk

Jaap Bussing p 18

Het Heksenbusselke

p 21

Heemkundekring Bergeijk

Secretariaat: Warande 19

5555 AN Valkenswaard

Tel. 040 – 201 74 68

E-mail: heemkundekringbergeijk@kpnmail.nl

Rabo Bank Bergeijk Rekening nr 10.13.73.627

DE KEERSOPPER

NR 13 juni 2009

HEEMKUNDEKRING BERGEIJK

Hallo, heemkundevrienden,

Ik zag enkele heemkundefleden in de schijnwerpers geplaatst worden:

* Over Gerard de Brouwer werd lovend gesproken in de Eyckelaar, de periodiek van Zorgcentrum 'Het Hofhuis' te Bergeijk. Dat hij voor die ouderen met DVD's historische foto's toont wordt daar hoog gewaardeerd. En als beloning krijgt Gerard oude foto's voor de heemkundekring mee.

* We zagen de burgemeester van Bergeijk, H. v. d. Vondervoort de hand schudden van Jaap Bussing die de vrijwilligersonderscheiding van Bergeijk mocht ontvangen voor zijn vele en goede werkzaamheden.



We zijn gestart met Heemnieuws, te verschijnen wanneer nodig. Zoals de leden gemerkt hebben, valt in nr.1 te lezen dat er veel actieve heemkundefleden zijn. Zie daarvoor ook de bijgevoegde folder over een fotoboek.

Komende tijd hebben we het druk met het inrichten en opstarten van onze heemruimte in het nieuwe 'Bezoekerscentrum Teutenhuis', waar we onszelf presenteren en waar we meehelpen aan Bergeijks promotie met heemkundig materiaal. Steun van heemkundefleden, die nog wat uurtjes in de week over hebben, is daarbij zeer welkom.

In Keersopper 8 vermeldden we het kwartierstatenboek van Gerard Slenders. Zijn onderzoekingsresultaten naar namen en families, overzichtelijk vastgelegd, heeft hij aan onze kring geschonken. Daar zijn we blij mee.

In deze Keersopper o.a. over de brandweer, over het oude kerkhof op 't Hof en over 'Het Radiotoestel in de 2^e wereldoorlog', een artikel naar het boek van Gidi Verheijen over dit onderwerp. Veel leesplezier.

Wim van Dooremolen,
voorzitter

Redactieleden:

Wil van Ham

e-mail wilvanham@wemail.nl

Wim van Dooremolen

e-mail doorem@planet.nl

Ad Tilborghs

Gerard de Brouwer

Martien Veekens

De brandweer van Bergeijk

De eerste spuitgasten van Bergeijk

Eeuwenlang was de brandbestrijding een aangelegenheid van het gehele dorp. De mensen moesten zich behelpen met leren emmers, grote bandhaken, bijlen, ladders, touwen en zeilen om de naastgelegen gebouwen af te dekken. Overall in het dorp waren waterpoelen (brandkuilen) aangelegd. Met emmers water probeerden de mensen de brand te blussen. De brandhaken waren bedoeld om het brandend stro van de daken te trekken, muren omver te halen en alles in het werk stellen dat de brand niet oversloeg. De spullen stonden aanvankelijk opgeborgen in de kerk en later in een ‘brandhuis’ bij de schooltjes van ’t Hof en de Weebosch. Als bij brand alleen het dak in de fik stond, was er nog wat te redden. Maar als het vuur naar binnen sloeg, was het huis meestal reddeloos verloren. De uitvinding van de slangenbrandspuit – door Jan van der Heijden naar aanleiding van de grote brand van het stadhuis in Amsterdam van 1652 – was dan ook een hele sprong vooruit.

Veel huisjes waren nog met stro gedekt en ook in schuren en stalletjes lag het brandgevaar op de loer. Een van de eerste regelingen is het zogenaamde ‘Reglement tot voorkominge van ‘brandt over den dorpe van Bergeyk’ uit 1754. Voor elk vijf ‘heerdgangen’ (gehuchten) stelt het dorp brandmeesters aan: Peter van Hoof (Eyckereyndt), Jan Ketelaars (Broekstraet), Jan Vereyken (Loo), Lambert Steevens (Weebos) en Jan Cornelis Volders (Berkt). De brandmeesters ontvangen elk: twee emmers, een ladder en een brandhaak. In geval van brand heeft de brandmeester ‘over al toesigt’; hij is de baas en geeft de dorpsgenoten aanwijzingen wat ze moeten doen. Als iemand niet meewerkt, riskeert deze een boete van 25 stuivers. Een klein kapitaaltje in die tijd. Artikel 7 zegt: *‘Ook sal men in den brant alarm maeken en de brandklok kleppen waer op de tien naeste huysen by den brand ider een emmer of keetel sal hebben te brengen ter plaetse daer den brandt is, om daer van aanstonds gebruyk te kunnen worden gemaakt op peene die daer innen nalatigh syn te verbeuren eenen gulden.’* Voor het water waren in de gehuchten diepe waterpoelen gegraven. Het reglement bepaalde verder een aantal voorzorgsmaatregelen. Open vuur was in stallen en schuren ten strengste verboden. En iedereen was verplicht binnen acht dagen na publicatie het reglement alle *‘spleeten, borsten en scheuren’* in schoorstenen dicht te maken. Bijna twee eeuwen lang was de brandweezorg naar dit model georganiseerd. Menig schamel huisje brandde dan ook

tot de grond toe af. En vaak bleef het hier niet bij. De huisjes stonden vaak dicht bij elkaar en dan was het gevaar groot dat een hele straat in de hens ging. Vroeger was alles beter?

De eerste brandspuit van 'groot' Bergeijk kocht de gemeente Luyksgestel bij raadsbesluit van 21 november 1825. Twee jaar eerder was de gemeente hiertoe al van hogerhand aangemaand, maar het dorp gaf als reactie dat dit 'bij gebrek aan fondsen' niet mogelijk was. Maar in 1825 besluit de raad de 'gelden der liquidatie van den Franschen achterstand' hiervoor aan te wenden. Dit verhinderde niet dat de middeleeuwse kerk van Luyksgestel in de nacht van 31 maart op 1 april 1840 geheel uitbrandde. Alleen de toren bleef behouden.

Voor 400 gulden kocht 'klein' Bergeijk in 1828 de eerste brandspuit bij de firma Bijvoet in Geertruidenberg. Nieuwe emmers waren daarbij inbegrepen, want de waterbak moest nog altijd met de hand worden gevuld. Oud-burgemeester Wim van Nuenen heeft de geschiedenis van de brandweer van Westerhoven beschreven. Tussen 1820 en 1880 vindt hij maar twee rekeningen die de gemeente voor brandweezorg heeft betaald: voor wat nagels en krammen om de brandhaken te repareren! Begin 1823 stuurt de provincie een brief naar de gemeenten met de aansporing brandspuiten aan te schaffen. Westerhoven geeft bij brief van 30 juni 1828 antwoord: "Dat het in deze kleine gemeente moeilijk zoude zijn een Brandspuit te bekostigen, hetwelke alhier ook minder node is dewyl te Bergeyk een half uur van hier gelegen, een Brandspuit zal worden aangeschaft dat uit hoofde van byna volstrekt gebrek aan water het bezit eener Brandspuit nodeloos zou zijn; dat daarenboven de woningen te veel verdeeld en de gemeenschap met elkanderen te moeilijk zijn om zich met vrucht van de Brandspuit te kunnen bedienen (...)." Het gemeentebestuur volstaat met een aanpassing van het brandreglement.

En die van Bergeijk zijn de beroerdste niet.

In een brief van 8 juni 1852 herinnert de burgemeester van Bergeijk het college in Westerhoven eraan dat in maart het huis van Jan de Weerds in brand stond en dat de brandspuit van Bergeijk te hulp is gesnel. Hij schrijft dat 'een spuit als de onze in dit ogenblik van zeer vele dienst had kunnen zijn, en mitsdien zal niemand uwer er iets tegen kunnen hebben, om de kosten van het vervoer der spuit ad drie gulden uit de kas uwer gemeente te voldoen'. Operatie geslaagd, patiënt overleden?

Op 13 mei 1861 noteert de Achelse Kluis dat zij 357 gulden hebben ontvangen van de gemeente Bergeijk voor de levering van een nieuwe mobiele brandspuit. De paters Trapisten bouwen voor veel gemeenten brandspuiten en het exemplaar van 1861 staat nog steeds in de brandweerkazerne van Bergeijk. De nieuwe brandspuit werd op 't Loo gestald. In de Meijerij-sche Courant van zaterdag 27 februari 1869 lezen we dat 'laatstleden vrijdagmiddag' – toen de verjaardag van de koning werd gevierd – ook in Westerhoven een proef is genomen met 'eene nieuwe goed gemaakte brandspuit', waarvan het dorp tot dusver verstoken was gebleven. Maar in dezelfde krant staat dat donderdagavond het woonhuis van J. Reinders in de Broekstraat 'eene prooi der vlammen' is geworden. De brandspuiten van 't Hof en 't Loo bleven werkloos. In minder dan 'derdehalf jaar tijds' (twee maanden), meldt de krant, zijn niet minder dan negentien huizen 'deze gemeente in de asch gelegd'. De brandweezorg stond nog in de kinderschoenen. Wel laat de gemeente voor 253 gulden in 1894 door de aannemer Bartholomeus Burgmans een 'brandspuithuisje' naast het oude raadhuis van 1769 bouwen. In 1902 krijgt 't Hof een nieuwe tweedehands brandspuit en gaat de oude opgelapte spuit – die al 74 jaar dienst doet – naar de Weebosch.

De brandweer van nu.

De moderne brandweer van Bergeijk is nog niet zo oud. Net voor de oorlog, op 21 januari 1939, 70 jaar geleden, kwam het 'Corps Vrijwillige Brandweer' tot stand. Een van de leden van het eerste uur was Jan Schellens, beter bekend als Jan de Smed, die jarenlang als brandweerman actief bleef. Voor 1939 was de bestrijding van brand een zaak voor het hele dorp. In geval van brand werd de grote klok geluid om iedereen te waarschuwen om te komen helpen. Voor degene die het eerst alarm sloeg stelde de gemeente een beloning van één gulden beschikbaar.



De brandweerwagen Bedford MCF van 1950

De vrijwilligers trokken naar het brandhuisje bij het oude gemeentehuis. Dat stond ongeveer op de plaats waar nu de Rietveldabri staat. In het huisje stond de ‘brandspuit’ opgesteld die met een paard of een stel sterke mannen naar de plaats des onheils werd gevoerd. Ook was het wel de gewoonte om een lange rij te vormen en elkaar de emmers met water door te geven. Meteen in 1939 kocht de gemeente een moderne motorspuit met slangen. Tijdens de oorlog lag de ontwikkeling stil, maar in 1949 bouwde de gemeente een nieuwe brandweerkazerne aan de Molenakkers. Alle nieuwigheden zijn inmiddels al weer verdwenen, maar we herinneren ons de oude brandweervagen, die je met een beetje inspanning makkelijk met de fiets kon bijgehouden.

Net voor kerstmis 1938 besluit de gemeenteraad een motorspuit aan te schaffen en daarmee is het moment aangebroken dat in Bergeijk de vrijwillige brandweer tot stand komt. En komt een eind aan de eeuwenoude traditie dat brandbestrijding de verantwoordelijkheid van de buurt was. Begin 1939 arriveert de motorspuit en treedt het corps aan onder bevel van Rinus van Zeeland (medewerker van de technische dienst van ’t Stoom). Dit waren de mannen van het eerste uur: Willeke en Toontje Royers (koperslagers), Jan Schellens (de smed), Januske van Poppel (smid), Jan Alewijns (elektricien), Louis van Vlierberghe (aannemer), Jan Jansen en Job Hekker (gemeentewerkers) en Jan de Slender (voorwerker bij de gemeente). De schrijvers van het boekje ‘Sein: brand meester’ – dat uitkwam bij gelegenheid van het vijftig jarig bestaansfeest – melden verder nog dat de gemeente ook een extra bedrag van 200 gulden vrijmaakte voor de aanschaf van een auto om de motorspuit aan te hangen. De auto was een tweedehandsje: een oude Buick, die dienst had gedaan voor het taxibedrijf van Louis Vosters. In de garage van ’t Stoom bouwden de brandweermannen het voertuig om tot een manschappenwagen.



Uitslaande brand café De Postduif (nu: De Snor)
van 2 maart 1957

De eerste grote brand voor het nieuwe brandweercorps liep slecht af. De verbouwing van de manschappenwagen was nog niet klaar toen een boerderij in het Eyckereind in de brand ging. Met handkracht ging de brandweer met de motorspuit richting brand. Onderweg bood expediteur Pietje Spooen de hulp van zijn vrachtwagen aan, maar de boerderij was niet meer te redden. Een paar jaar na de oorlog – in 1949 – vervangt de gemeente de Buick door een echte brandweerwagen, een Bedford. En al in 1954 komt er een tweede wagen: een DAF hogedrukspuit.

De vrijwillige brandweer van Luyksgestel is een eerder dan die van Bergeijk opgericht. In 1938 komt het corps tot stand onder leiding van commandant Van Grootel. De vrijwillige brandweren van Riethoven en Westerhoven zijn van later datum. Op 11 oktober 1954 begon de geschiedenis van de vrijwillige brandweer van Riethoven met een bijeenkomst in café Van Grotel om de eerste vrijwilligers te werven. Jan Sloots was de eerste commandant, in 1986 opgevolgd door Geert Antonis.

Burgemeester Schram gaf midden van de jaren vijftig de aanzet voor het brand weercorps in Westerhoven. Het eerste corps telde negentien leden en stond onder bevel van commandant Vilroxx. In het voorjaar van 1956 was er nog een grote brand bij de familie Cardinaal in de Boshovensestraat. De brandweer van Westerhoven was nog niet geïnstalleerd, zodat de brandweer van Valkenswaard moest komen. Er was een groot tekort aan water, waardoor de brand niet tijdig gestopt kon worden. Een van de kinderen kwam om, evenals het vee in de stallen.

Wil van Ham, Gerard de Brouwer

Het oude kerkhof van Bergeijk 't Hof

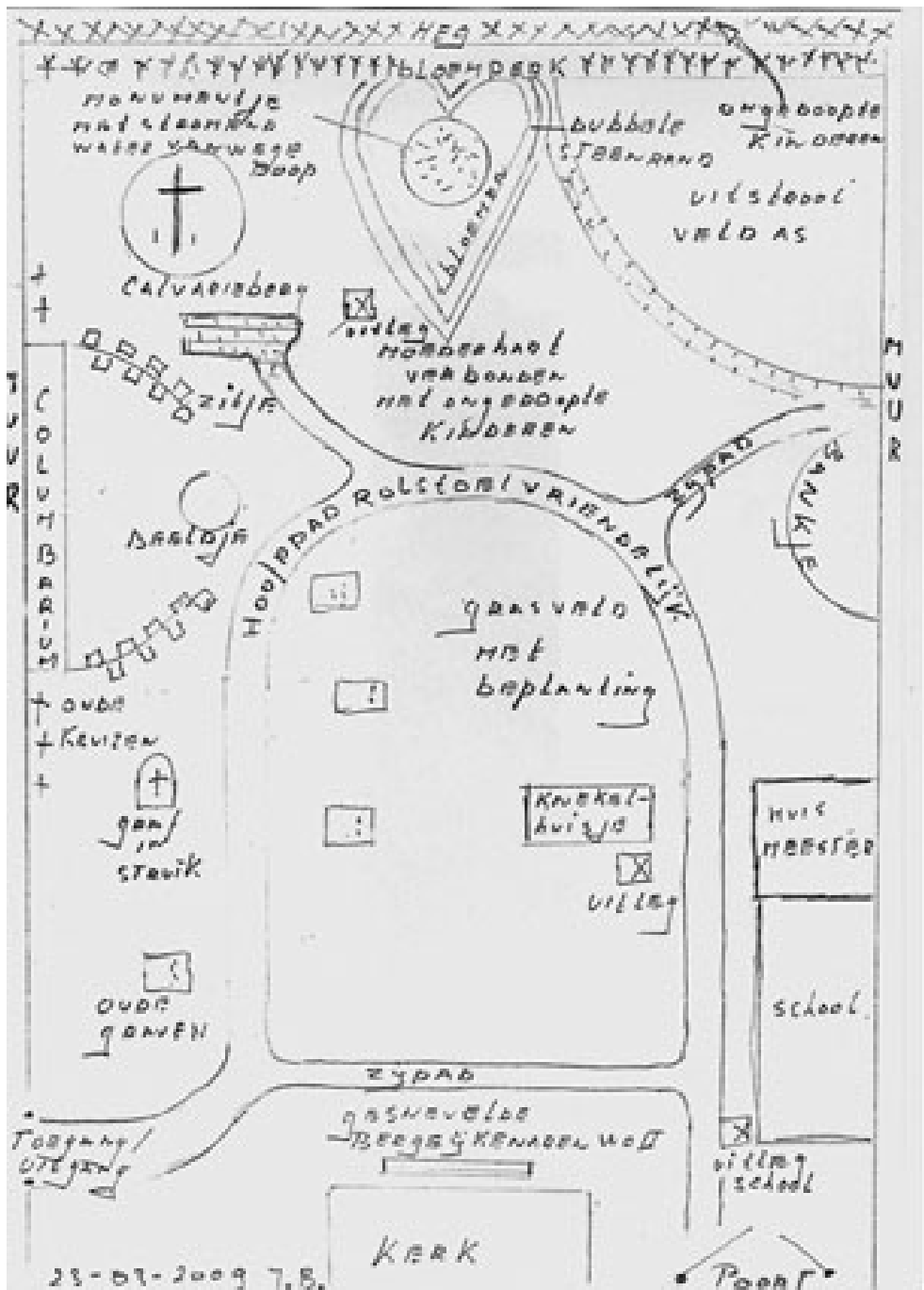
In Bergeijk loopt momenteel een discussie over het gebruik van het oude kerkhof Sint Petrusbanden op 't Hof te Bergeijk.

Jaap Bussing maakte een schets om te laten zien wat zoal mogelijk is om deze plek meer bij de gemeenschap te betrekken.

Elementen daarin zijn: een columbarium (urnenbewaarplaats), een astrooiveld, een monument (moederhart) voor het ongeboren kind, een WO II-gedenksteen, zitbankjes, contouren van de eerste dorpschool en van het knekelhuis¹...

We plaatsen hier de schets van Jaap Bussing ter informatie.

¹ In 1749 werd een knekelhuis gebouwd (in de dorpsrekening als "kreekelhuisje" vermeld).



In de vorige Keersopper stonden wat foto's van dit kerkhof.

Deze foto's lieten het totale huidige kerkhof aan de zuidzijde zien, maar zo groot was het niet altijd.

Met medewerking van meester Panken valt daarover het volgende te melden: voor 1835 was het de helft kleiner en werd er ook aan de noordzijde van de kerk begraven.

Rond 1828 had de gemeente het druk met een nieuwe begraafplaats, nadat de overheid het begraven van lijken binnen een afstand van 40 meter van de bebouwing verbood (vanwege de nadelige effecten voor de gezondheid).

Tot 1830 werden alle gestorvenen van Bergeijk op het voorvaderlijk kerkhof aan 't Hof begraven. Dat moest dus veranderen. De gemeente legde daartoe in eerste instantie een nieuwe begraafplaats op 't Loo aan. Bij de schuurkerk.

Vervolgens kocht de gemeente in mei 1830 de Hulsakker in de Molenakkers (zie fig. op pag.15) om die als nieuwe begraafplaats in te richten, zodat die van 't Loo op 't Loo en die van 't Hof op 't Hof begraven konden worden, maar dat gebeurde pas na 1832. Van 1830 tot 1832 was het kerkhof op 't Loo bij de schuurkerk de aangewezen plaats. Na 1832: die van 't Loo op hun kerkhof bij de schuurkerk en vanaf 1868 op het kerkhof bij de grote kerk. Die van 't Hof nog niet op het nieuwe kerkhof op Molenakkers, want begraven op de oude begraafplaats werd na 1832 toch weer toegestaan.

Dat nieuwe kerkhof op Molenakkers had in 1830 problemen gegeven: 'Velen verlangen bij hun afgestorven voorvaderen en naasten te rusten.'

Daarover nog wat voorbeelden.

* Als het begraven op 't oude kerkhof verboden wordt en het eerste lijkje van een doodgeboren kind in juli 1830 op de nieuwe akker is begraven, op de ongewijde grond, wordt het de volgende nacht in stilte naar het oude kerkhof overgebracht.

* Op 31 november 1830 sterft Gonda Colon. Gonda Colon, geboren aan De Straat op de plaats waar in 1804 het notarishuis gebouwd werd, was kostgangster in het huis wat toen op de hoek Kerkstraat-Dr.Rauppstraat stond (dat is slechts een wegbreedte van het kerkhof 't Hof). Zij stierf daar op 81 jarige leeftijd en zou op 3 december op 't Loo begraven worden. Maar het ter aarde bestellen van lijken geschiedde, naar oude gewoonte, door de burens en die maakten een dag eerder, op 2 dec., in grote haast een

graf op het oude kerkhof ten noordwesten van het Luidhuis. Hierbij geholpen door de leden van het Sacramentsgilde, waarvan Allegonda lid was geweest.²

* Ook 'den deftigen burgerstand' wilde daar zonder vergunning in stilte begraven worden. In april 1832 is Petronella Keunen, echtgenote van Jan van Gerwen³, begraven ten oosten van het priesterkoor, nabij de in 1823 gebouwde pastorie.

Maar we zouden het over kerkhofgrootte hebben.

Na de rumoerige periode rond begraafplaatsen werd op 't Hof besloten voortaan alleen aan de zuidzijde te begraven.

Van het kerkhof aan de noordzijde werd de grond van de aarden wal of

schans in 1835 gebruikt voor verhoging van een nieuw kerkhofdeel en het kerkhof werd verbreed. Dit door aankoop van de tuin van de schoolmeester en een lap grond van F. van Glabbeek.³

De plaats van de gesloopte schans aan de noordzijde werd toegevoegd aan het marktplein. Het werd een weg, zoals die er nu juni 2009 nog ligt.

Tot zover de veranderingen in Panken z'n tijd.



Kerk 't Hof 1888. Hagscheiding voor schoolgedeelte links, waarop ook het dak van 't knekelhuis zichtbaar is.

Wim van Dooremolen

² Overigens: dat nieuwe kerkhof op 't Loo was ook nog niet gewijd. In zo'n geval namen de burenen een dag voor de begrafenis een schepje gewijde aarde van het oude kerkhof om dat in de kist te doen. 'Begraven op gewijde grond' heet dat.

³ Zie de figuur op blz. 14

Het Radiotoestel in WO II in Bergeijk en Westerhoven (1)

(door Gidi Verheijen)

Kort na de inval door de Duitsers in ons land in mei 1940, om precies te zijn in juli van dat jaar, vaardigde de bezetter het verbod uit om naar "vijandige" radiozenders te luisteren. De verordening droeg de verhullende benaming "bescherming tegen onjuiste berichten" en was vooral bedoeld om te verhinderen dat de Nederlanders over de ontwikkelingen geïnformeerd zouden worden door de Engelse radiozender BBC en later ook door Radio Oranje. De meeste van onze landgenoten trokken zich echter weinig aan van het verbod, hoewel er forse straffen op overtreding stonden.

Ondanks het verbod luisterden veel Nederlanders toch naar de Engelse zender en Radio Oranje. De Hilversumse radiozenders stonden onder controle van de Duitsers en zonden alleen berichten uit die de Duitsers welgevallig waren. De BBC en Radio Oranje brachten andere informatie en probeerden de Nederlanders moed in te spreken.

Lange tijd was er onenigheid tussen de Duitse militaire leiding enerzijds en de politieke leiding anderzijds over de te nemen maatregelen tegen de overtreding van het luisterverbod.

In mei 1943, kort na de algemene stakingen in ons land als protest tegen de plannen van de Duitsers om alle Nederlandse militairen in krijgsgevangenschap te voeren, kwamen de Duitse partijen echter op een lijn en werd bepaald dat alle Nederlanders hun radiotoestel moesten inleveren. Een uitzondering werd gemaakt voor Rijksduitsers en leden van de NSB, terwijl ook politieposten en luchtbeschermingsleiders toestellen in bezit mochten houden.

In totaal werden ruim 800.000 radio's ingeleverd. Om dat aantal te bereiken was overigens wel een tweede inleveringsronde nodig in oktober 1943. Onder zware bedreiging met forse straffen leverden toen nog veel inwoners van ons land hun kostbare radio in. Enkele honderdduizenden namen toch het risico en verborgen hun toestel. Velen kochten bij de radiohandelaren een oud of defect toestel en leverden dat in.



Anderen met een technische knobbel knutselden van onderdelen en restanten zelf iets in elkaar en leverden dat dan in.

Met de niet ingeleverde radiotoestellen werd stiekem toch nog naar de verboden zenders geluisterd. Ook werden met beperkte middelen zogenaamde kristalontvangers gemaakt waarmee naar sterke zenders geluisterd kon worden.

Ongeveer 100.000 toestellen kwamen na de bevrijding weer bij de eigenaren terug. Anders dan in de rest van Nederland, kregen vrijwel alle bewoners van het zuidoostelijk deel van N-Brabant hun toestel na de bevrijding terug. Het plan was deze toestellen in 1943/1944 in een centrale plaats in de omgeving van Eindhoven op te slaan en vandaar naar andere bestemmingen af te voeren. Om niet geheel duidelijke redenen werd zo'n opslagplaats echter niet of niet tijdig gevonden en bleven de toestellen opgeslagen in de gemeentelijke verzamelplaatsen.

Gelukkig zijn van de toenmalige gemeenten Bergeijk en Westerhoven veel documenten bewaard gebleven. Deze omstandigheid maakt het mogelijk een beeld te schetsen van de gebeurtenissen in deze gemeenten.⁴

Op 22 mei 1943 maakt burgemeester Magnee bekend dat de inwoners van Bergeijk alle radio-ontvangtoestellen "met toebehooren en eventuele reserve onderdelen" op het gemeentehuis moeten inleveren. Op maandag 31 mei was het eerst de beurt aan de huisnummers A1 tot en met A300 van het Hof. De volgende morgen werden de nummers A301 tot en met A482 verwacht en aansluitend 's middags ter afsluiting de bewoners van het Loo en de Weebosch. Het inleveringsbureau werd bemand door een gemeenteambtenaar en een radiotechnicus (vermoedelijk de plaatselijke radiohandelaar) en een hulpkracht. Op het postkantoor moesten de inwoners tegen betaling van 5 cent per stuk een inleveringsformulier afhalen. Dat formulier moest ingevuld ingeleverd worden samen met de radio plus een kartonnen kaartje van 10 x 15 cm. Een ambtenaar op het inleveringsbureau plakte een deel van het inleveringsformulier op het kaartje en dat werd vervolgens ter identificatie van de eigenaar aan het toestel gehangen. Een ander deel van het inleveringsformulier kregen de eigenaren als ontvangst-

⁴ De volgende Keersopper over Westerhoven

bewijs terug. Het middenstrookje van het inleveringsformulier was bestemd voor de centrale administratie waarmee de PTT was belast.

In totaal leverden de 3951 inwoners 246 toestellen in, waarvan 7 toestellen tijdens de "herkansing" in oktober. Dat betekende 6,2 toestellen per 100 inwoners en dat was iets minder dan het gemiddelde van heel N-Brabant (7,3 per 100 inwoners).

Net als al zijn collega's elders moest radiohandelaar Jan Royers uit de Schoolstraat A334 zijn verkoopregister inleveren. De bedoeling hiervan was te kunnen nagaan wie een radio bij hem had gekocht en misschien niet ingeleverd. Maar Jan Royers verklaarde het verkoopregister bij de voorjaars schoonmaak verbrand te hebben. Opperwachtmeester Heethuis zocht nog in verschillende mappen van de administratie, maar schreef uiteindelijk in zijn rapport dat hij de gezochte bescheiden niet had kunnen vinden.

De caféhouders waren door de verplichte inlevering van hun radiotoestel behoorlijk gedupeerd, want de radio werd ook gebruikt als grammfoonversterker in hun zaak. Vijf caféhouders - Van Gompel, Tilborghs, Sengers, Van Vlierberghe en Box - maakten van de later geboden mogelijkheid gebruik om hun toestel terug te halen. Maar eerst moesten wel enkele onderdelen uit het apparaat verwijderd worden, zodat het niet meer als radio maar alleen nog als versterker gebruikt kon worden.

Het hoofd van het PTT Telefoondistrict Eindhoven schreef aan de gemeente dat het de bedoeling was alle ingeleverde radiotoestellen in zijn district in enkele magazijnen op te slaan en vroeg of de gemeente daarvoor geschikte gebouwen of opslagruimten beschikbaar zou kunnen stellen. De burgemeester liet echter weten niet over geschikte ruimten te beschikken.

De burgemeester van Bergeijk, politiegezagsdrager en tevens burgemeester van Luyksgestel, had in die hoedanigheid zijn radio in bezit gehouden, terwijl tevens volgens de geldende regels een toestel aangehouden werd voor de commandopost van de luchtbeschermingsdienst op het gemeentehuis.

In augustus 1943 kreeg de burgemeester evenwel onverwacht bezoek van een Duitse officier en enkele Duitse militairen voor een huiszoeking.

Ze namen het aanwezige radiotoestel in beslag, omdat de burgemeester geen bewijs kon tonen dat hij het toestel in bezit mocht hebben. De burgemeester beklagde zich in een brief bij de Gewestelijk Politiepresident, maar waarschijnlijk heeft dit niet geleid tot teruggave van de twee toestellen. Geruime tijd later namelijk, in februari 1944, wendde de burgemeester zich tot de Leider van het District Maastricht der Radiocentralen, waar behalve heel Limburg ook oostelijk N-Brabant onder viel, met het verzoek of hij het ingeleverde toestel van Ma. Aa. Le Scolan in gebruik zou mogen nemen. Deze laatste was blijkbaar een kloosterzuster die ook de naam Soeur Claire (Fille du St. Esprit) droeg. Volgens een brief uit maart 1944, geschreven in Bergeijk 't Loo, was zij op de hoogte van de actie van de burgemeester en had ze daar ook mee ingestemd.

De ingeleverde radiotoestellen bleven gedurende de rest van de oorlog verder onaangeroerd in het gemeentehuis liggen. Maar tijdens de terugtocht van een Duitse legergroep op 8 september 1944 roofde deze 94 toestellen uit de opslagplaats, waaronder het toestel van Soeur Claire. Na de bevrijding, later in die maand, werden de resterende radiotoestellen met bijbehorende onderdelen aan de eigenaren teruggegeven.

De meeste radiotoestellen die de inwoners van Bergeijk ingeleverd hadden betroffen, net als in de rest van ons land, Philips-toestellen (in Bergeijk ruim 60%). Het meest populaire model was hier het type 525A uit 1935/1936. De andere radiomerknamen bleven ver onder de 10% (Telefunken 8,9% en Erres 6,7%).

Het aandeel zelfgebouwde toestellen (5,7%, echte zelfbouw of met het oog op de inlevering snel "in elkaar geflanste" radio's) bleef sterk achter bij de provincie (14,5%) en zeker bij het landelijke cijfer (20,1 %).

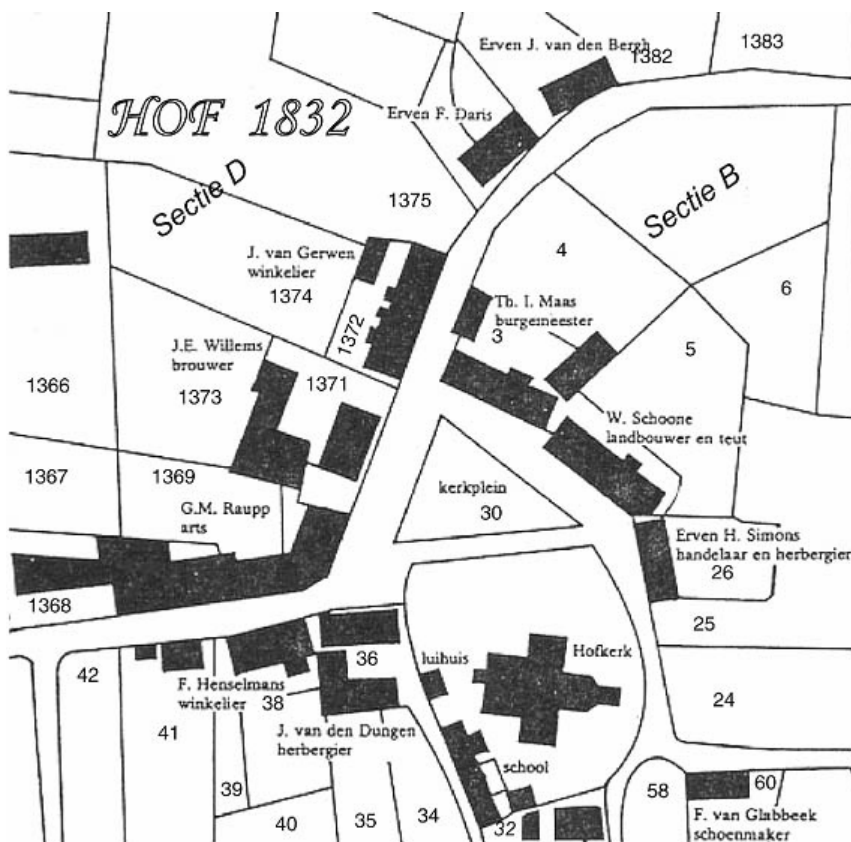


Philips 525A

HET BROUWERSBOS

Het Brouwersbos te Bergeijk is een klein, parkachtig, bos gelegen tussen Brouwershof/ Nieuwstraat en het parkeerterrein "Elsenhof". De naam herinnert aan de brouwers die aan het tegenwoordige marktplein 't Hof hun brouwerij hadden.

NOORD



Op het kaartje hierboven ziet men het perceel 1371 van Jan Willems, die daar zijn brouwerij "De Roode Leeuw" had.⁵ Dat was in 1832.

⁵ Al in 1709 vinden we in schepenprotocollen al de naam "De Leeuw" voor dit pand.

Het laatst brouwde daar Rumold van der Cruijssen. Hij woonde daar nog tot in de 60er jaren van vorige eeuw, maar zijn bedrijf lag al voor 1940 stil.

Achter het woonhuis van de brouwer, maar meer nog achter de huizen van zijn burens, Jan van Gerwen en de artsen Raupp strekten zich de tuinen uit, die als het ware een aaneengesloten geheel vormden.

In 1832 zijn het percelen met fruitbomen, ook dennen en hakhout. Het ziet er dan nog niet parkachtig uit. Een belangrijke ingreep zal het gebied ondergaan in het jaar 1859, als August Raupp over een groot gedeelte de scepter zwaait. Meester Panken noert hierover het volgende:



"In Januarij en Februarij dezes jaars werd de tuin bij het huis van wijlen den WelEd. Med. doctor G. Raupp, door des zelfs jongsten zoon Augustus, die dit huis heeft aangekocht, op eene geheel andere wijze en zeer fraai, onder opzigt van den Heer Kenens, gedecoreerd land- en tuinbouwdeskundige te Bree, in België, aangelegd, bij welke werkzaamheden ik op de tusschenvallende Zaturdagen des namiddags eenen langen tijd doorbragt."

Hoe de tuin van Raupp precies werd aangelegd, heeft Panken helaas niet vermeld. Maar we mogen rustig aannemen dat het om wat anders dan om een moestuin ging, want die had hij al op de vroegere schansakker, ter plaatse waar nu het gemeentehuis staat.

Waarschijnlijk is toen ook de nog zichtbare - siervijver in dat parkbos aangelegd. Op de heuvel, die door het graven van de vijver ontstond, bevond zich in de zestiger jaren nog een theehuisje, ook wel zomerkoepeltje genaamd. (Een soortgelijk theehuisje bevond zich destijds in het park van de Zusters Ursulinen (*het Patersbos*), waar de heuvel nog te herkennen is.)

In 1881 werd het gedeelte dat in bezit was van de familie Raupp verkocht aan de heer David, die vloeiveiden (weteringen) in Bergeijk en Lommel bezat. Na het overlijden van de heer David is een gedeelte gekocht door Van den Elsen uit Antwerpen. Ook deze had niet het eeuwige leven, en zodoende raakte het grootste gedeelte dat eens toebehoorde aan de familie Raupp meer en meer versnipperd. Een gedeelte, dat grenst aan de Nieuwstraat was en is nog eigendom van de familie Franken, die het waarschijnlijk heeft overgenomen van de familie Bots. De juiste jaartallen zijn in het kadaster-archief nog wel op te sporen.

Wat we vandaag de dag in het "Brouwersbos" aantreffen is een wat verlaten, verwaarloosd "park". Ondanks dat is het een verzameling van uiteenlopende soorten loofbomen. Het is een woon- en vluchtplaats voor allerlei vogelsoorten. Het is een groene long midden in het centrum, waard om behouden te blijven, 'om er aangenaam te vertoeven'.

In 1992 schreef "Ingenieursbureau Bezemer en Van Soest" te Maarheeze over het Brouwersbos:

"De aanwezigheid van het "Brouwersbos", een uniek object gezien haar ligging midden in de bebouwde kom, is als "bosachtig park" dan wel een "parkachtig bos" binnen de kom, is een waardevol landschappelijk element.

Het "Brouwersbos" dient derhalve in kwalitatieve en kwantitatieve zin te worden gehandhaafd. De parkachtige structuur is geleidelijk ontstaan vanuit een grote tuin met vele boomgroepen.

De samenstelling is als volgt opgebouwd:

KRUIDENETAGE met gras en braam/ STRUIKENETAGE met krent, lijsterbes, veel hulst, sneeuwbes, hazelaar, laurier, rododendron / BOVEN-ETAGE: veel Acacia, inlandse eik, Amerikaanse eik, beuk, linde, paardenkastanje, lijsterbes, taxus, beuk, es, esdoorn, wilg, tuja, tamme kastanje en haagbeuk.

De ontwikkeling, welke het "Brouwersbos" in de laatste decennia heeft doorgemaakt, verdient menselijke bijsturing. In overweging kan worden genomen om de belendende percelen/eigenaren bij de realisering van het maatregelenplan te betrekken. Naast de infrastructuur-versterkende beplanting is het aan te bevelen de stroken grenzend aan de bestaande openbare verharde infrastructuren te voorzien van een haag (haagbeuken) met een beperkt aantal entrees naar het "Brouwersbos".

Wim van Dooremolen

Nieuws van toen – WEEBOSCH.

“Straatverlichting is ontbrand. Eerst de bronolie lanteernkes; nu vijf elektrische lampen. Het is een uitkomst. We zien nu de draaien in de weg. Jan leverde het volgende commentaar: “Zo ut nie bèter gewisst zèn det’r in de road meer licht kwaam? “

Petaozie

Vruger din we niks às mèr op straot rondhangen, un beetje ouwhoere hil veul speule en wa vârkesstreek ut haole.

In de zômerdag ging dà nog wel mêr as ut verrekes hai gerêgend dan wôt un grote petaozie bè ons in de straot.

We haon ginne stoep oan de weg, ut wôs een en al van dè zwart zand, unne kolenboer wôs ur saoves niks bè.

Tegewôrrig noeme ze dà hangjeugd mêr die staon nie vur hun aigeste deur en gaon op un ander “speule”.

Um un uur of 6 riep ons moeder altè vur ut ête en dan moeste subiet nà binne anders hôte niks mir. Op unnen aovond hurde ik ons moeder wir roepe dà ut ête klaor wôs en ikke às unnen haozeweind naor binne.

De taofel ston al gedekt en ik kon mee aon de soep ut wôs snert mee un vârkespòdtje.

Eigenlijk hadde al zat op mêr toen moes ik nog aon de petaozie beginne. Ut viel nie mee um ur nog wa bè te deuwe mêr de petaoziestamp van ons moeder dà konde nie overslaon zo lekker waos die.

De een wèèk haon we petaozie van witte kòòl, dan wir van boere kòòl en aok wel is van andijvie.

Bè ons in de straot wònde un vrouwke mèr dà waos me un krnòllie, às den bol in ut hôfke kwom dan waost wir hommeles. Dèn bol kreegde nooit mir terug die wier bekèrèld mee un mes en ge kreegt oew zakke vol mee unnen hòp geblêr. Ik waos ur inne keer binne geweest mèr ut koste daor alleen de rook ut de schòrsteen.

Ze haon gin keinder en toch hoi ze tous de broek aon. Heure mens dà wôs aok un watje, die konde alleen mèr waoter laote haole in un wasmand. Toen onze vaoder lang genoeg in de burries hoi gelòpe en overdag vòrt tous wôs moes ik nà de school urst mun houswerk maoke en dan kon ik un uurke

gaon speule. In ut busselke op ut eind van de stroat haon we un hut gebouwe mee wa waaibeum hout van Veldmanne.

Mistal um un uur of half 5 wôs ik daor te vène mee nog un stel kalver ut de straot tot ur op nè middag pliesie Matje Meijer mee zun zijspan stopte. We moeze ut afbrèke want dur hai iemus geklaogd ut de buurt.

Hij zee nie wie ur geklaogd hai mèr wij wizze zeker dà ut die krnollie wôs. Un paor daog laoter haon we un hermenie opgericht mee allèèn wa potte en panne en ginge we elken dag oefene bè dà takkewijf vur de deur. Ut duurde nie lang of Matjje Meijer kwam kèke wà ur allemaol oan de hand wôs. We kregre wir de weind van vurre, mèr toen we um vroege witte gè wôr we dan kenne oefene wis ie ut aok nie mir. Gelukkig konne we wir terug naor ut busseltje en daor hebbe we nog lang gespuld.

Gerard de Brouwer

Het Spookslot van Bergeijk



Achterzijde van Beukenhof

Geschilderd door Frits Wichard

Het hebben van de grote stille en schrale zandgronden begroeid met droge bosjes heide, karig aan fleurige en kleurige bloemen, de lange winternachten, de voor- en najaarsstormen, kletterende hagelbuien en verblindende sneeuwstormen... dat alles vormde in de volksziel van de arme Kempense mens mythische gestalten van plumpe reuzen, listige dwergen, licht en donker elfen, witte wijven, betoverende honden en katten en rusteloze boze geesten.

Een van de vele verhalen hieromtrent is het verhaal van de rusteloze ziel van de gemeentesecretaris Van Beverwijk van Bergeijk.

Zo'n 200 jaar geleden was een zekere Van Beverwijk secretaris van de gemeente Bergeijk. Een van zijn taken was het innen en beheren van de plaatselijke belasting. Het probleem van de secretaris was dat hij geen duidelijke scheiding wist te maken tussen "het mijn en dijn" van de gemeentelijke gelden en zijn eigen bezittingen. Het baantje legde hem, voor de best betaalde burger in het dorp, bepaald geen windeieren. Hij was dan ook in staat om in 1733 het Elengood (nu Beukenhof genoemd) te kopen, een deftig huis met trapvormige zijmuren en een hoge voorgevel. Het huis was verder voorzien van een pannendak (een grote luxe in die tijd in het dorp) met toren en klok. Via een stenen trap bereikte men de entree van een ruime vestibule, waarop verschillende vertrekken uitkwamen.

Het geheel was voorzien van een ruim voorplein voor- zij- en achtertuin, aparte dienstwoning enz. Het keek uit op het marktveld. Een kant grensde aan het perceel van Jan Keunen. Aan de andere kant lag het huidige Domineestraatje en aan de achterkant een gracht (De Hofloop) met aan de overzijde het Abtshof met tuinen. Het was één van de mooiste, zo niet het mooiste huis van Bergeijk.

Nadat men ontdekte dat er toch wel het een en ander mis was met Van Beverwijk, nam hij ontslag als gemeentesecretaris en verhuisde naar Eersel. Er volgde een jarenlang proces met als resultaat dat hij beboet werd voor oplichting met 2500 gulden (nu circa 120.000 euro).

Na zijn dood kwam zijn ziel door zijn slechte- en oneerlijke gedrag niet tot rust en het begon in- en om het Elengood te spoken.

Men meende dat hij soms door het huis liep en regelmatig kwam er een wagen bliksemsnel, haast onzichtbaar, aangereden uit de richting van Eersel. Deze schoot dan door de poort vlakbij het huis en reed door de grote, aan het huis gebouwde, stal. Op hetzelfde moment hoorde men dan op de zolder van het huis een hoop lawaai en gerammel, alsof de wereld verging.

De bewoners van het Elengoed werden bang en verhuurden het huis vervolgens aan de marechaussee. Ook de dappere marechaussees die daar met



vrouw en kinderen woonden hadden veel last van de spokerijen. Ze probeerden van alles om aan het ongerief een eind te maken. Een van de middelen die ze daarbij uitprobeerden was het aanbrengen van de grafsteen van Jan Quackeler voor de achterdeur. De steen was de laatste jaren in gebruik geweest als stoep voor de ingang van de school op het kerkhof. Ook de grafsteen kon het spook niet verdrijven.⁶ Ten einde raad zochten de marechaussees naar een ander onderkomen.

Vervolgens werd het pand met tuin voor 2400 gulden verkocht aan Ds. Van Houten om de villa als pastorie te gaan gebruiken. Maar ook de dominee hield het er niet in uit en het resultaat was dat hij het in 1837 liet afbreken en op die plek een nieuwe pastorie liet bouwen het huidige De Beukenhof.



Het Domineeshuis van 1837

Door die nieuwbouw werd een definitief einde gemaakt aan alle spokerijen.

Jaap Bussing

⁶ Dit kruis met in hoogduitse letters Jan Quackeler stond vroeger op het kerkhof. Een kruis uit het midden der 17^e eeuw. Via het kerkhof te Westerhoven, is het uiteindelijk in het EICHA-museum terecht gekomen.

Het Heksenbusselke

In Bergeijk staat een boomgroep Heksenbos geheten. Het is een groepje wild uitgegroeide eiken, op een punt uit de grond komend. Nu helaas tegen een industriegebouw op de Waterlaan, maar vroeger op de heide, zoals de schilder Frits Wichard ze vastlegde.



Klaas de Jong schreef hierover¹: Omdat het busselke op de kruising van energiestralen staat, is het een favoriete plek voor katten. Vandaar de volksverhalen over Heksen die hier als katten vermomd hun heksensabbat hielden.

¹ De Kempenaer 11 januari 2007

